

Michal Miovský a kolektiv

Konopí a konopné drogy

Adiktologické kompendium

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

Copyright © Grada Publishing, a.s.

KONOPI A KONOPNÉ DROGY: ADIKTOLOGICKÉ KOMPENDIUM

Vedoucí autorského kolektivu:

Doc. PhDr. Michal Miovský, Ph.D.

Autorský kolektiv:

Mgr. Tomáš Blaha, Ing. Marie Dědičová, MUDr. Jiří Dvořáček, Mgr. Roman Gabrhelík, Ph.D., Bc. Hana Gabrielová, Mgr. Hana Gajdošíková, Doc. RNDr. Lumír Ondřej Hanuš, DrSc., Dr.h.c., Doc. MUDr. Jiří Horáček, Ph.D., Mgr. Pavel Krmenčík, MUDr. Pavel Kubů, Mgr. Lenka Miovská, Doc. PhDr. Michal Miovský, Ph.D., MUDr. Drs L. Augustina Barbora Ouštěcká-Neradová, MUDr. Drs. Jindřich Misha Neraď, PhDr. Josef Radimecký, Ph.D., MSc., Bc. Michal Ruman, Mgr. Vojtěch Sivek, Mgr. Jaroslav Šejvl, Prof. MUDr. Alexandra Šulcová, CSc., Mgr. Jaroslav Vacek, Ing. Jiří Vopravil, MUDr. František Vorel, CSc., MUDr. Tomáš Zábranský, Ph.D.

Recenzenti:

Prof. MUDr. Vladimír Novotný, CSc., Doc. MUDr. Oldřich Vinař, DrSc., Prim. MUDr. Petr Popov, Prof. JUDr. Helena Válková, CSc. – kapitola 9

V knize byly použity materiály a výsledky výzkumného projektu GA ČR č. 406/02/1449a „Vliv psychosociálních faktorů a settingu na akutní a dlouhodobý efekt užívání kanabis z hlediska psychiatrických, psychologických a sociálních rizik“, ze kterého bylo její vydání také zčásti finančně podpořeno. Kniha dále vychází za finanční podpory rozvojového projektu MŠMT „Návrh, vytvoření a rozvoj systému celoživotního vzdělávání v adiktologii“.

Kniha vznikla v průběhu let 2003–2008 za významné institucionální podpory a zázemí 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Katedry psychologie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Psychologického ústavu Akademie věd ČR a Sdružení SCAN. Současně je tato publikace oficiálním výukovým textem studijního oboru adiktologie (www.adiktologie.cz).

Děkujeme všem konzultantům a spolupracovníkům za obětavou pomoc při zasilání a ověřování různých údajů, poskytování dat a trpělivost při práci na knize. Zvláštní poděkování patří doc. ing. Marii Balíkové, CSc., prof. Ing. Janu Moudrému, CSc. a dále pak kolektivu pracovníků Národního monitorovacího centra pro drogy a drogové závislosti při Úřadu vlády ČR a jeho vedoucímu MUDr. Viktoru Mravčíkovi. Zvláštní poděkování patří majitelům fotografií, které byly pro tuto publikaci bezplatně poskytnuty a které pomohly zvýšit její celkovou úroveň.

© Grada Publishing, a.s., 2008

Obrázky na obálce Hana Gabrielová a Michal Ruman

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 3443. publikaci

Odpovědná redaktorka PhDr. Alena Palčová

Sazba a zlom Vladimír Vašek

Obrázky dodali: Policejní archiv Národní protidrogové centrály policie ČR, Jiří X. Doležal, Hana Gabrielová a Michal Ruman.

Počet stran 544 + 4 strany barevné přílohy

1. vydání, Praha 2008

Vytiskla tiskárna PBtisk, s.r.o., Prokopská 8, Příbram VI

Názvy produktů, firem apod. použité v této knize mohou být ochrannými známkami nebo registrovanými ochrannými známkami příslušných vlastníků, což není zvláštním způsobem vyznačeno.

Postupy a příklady v knize, rovněž tak informace o lécích, jejich formách, dávkování a aplikaci jsou sestaveny s nejlepším vědomím autorů. Z jejich praktického uplatnění ale nevyplývají pro autory ani pro nakladatelství žádné právní důsledky.

Všechna práva vyhrazena. Tato kniha ani její část nesmějí být žádným způsobem reprodukovány, ukládány či rozšiřovány bez písemného souhlasu nakladatelství.

ISBN 978-80-247-0865-2

(tištěná verze)

ISBN 978-80-247-6765-9

(elektronická verze ve formátu PDF)

© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

Úvodní slovo (<i>Cyril Höschl</i>)	11
Předmluva editora (<i>Michal Miovský</i>)	13
Seznam autorů	19
1 Historie užívání konopí a konopných drog (<i>Michal Miovský, Roman Gabrhelík, Jaroslav Vacek, Lumír O. Hanuš</i>)	21
1.1 Nejstarší doklady užívání konopí a konopných drog	21
1.1.1 Psychoaktivní látky a šamanské rituály	21
1.1.2 Psychoaktivní látky a jejich možná souvislost se vznikem a vývojem paleolitického a neolitického umění	24
1.2 Přímé důkazy o užívání konopných drog	32
1.2.1 Nejstarší písemné doklady užívání konopných drog	33
1.2.2 Doklady užívání konopných drog z období středověku a raného novověku	42
1.3 Užívání konopných drog v moderní historii	44
Souhrn	57
Literatura	57
2 Konopí a v něm obsažené psychoaktivní látky	63
2.1 Botanika konopí (<i>Hana Gabrielová, Michal Ruman</i>)	63
2.1.1 Morfologická a anatomická charakteristika konopí.	66
2.1.2 Vývoj konopí, choroby, škůdci a nároky na prostředí	68
2.2 Potence a kultivace konopí (<i>Tomáš Zábranský</i>)	70
2.2.1 Potence konopí, její změny v čase a možné důsledky	70
2.2.2 Vliv klimatických podmínek ČR na množství obsahových (kanabinoidních) látek v konopí (<i>Lumír O. Hanuš</i>).	80
2.3 Chemie kanabinoidů a endokanaboidů (<i>Lumír O. Hanuš</i>)	89
2.3.1 Endokanabinoidní látky	91
2.3.2 Biosyntéza a rozpad endokanabinoidních látek.	93
2.3.3 Význam syntetických kanabinoidních látek ve výzkumu.	93
2.4 Farmakokinetika THC (<i>Pavel Krměčák</i>)	100
2.4.1 Aplikace a absorpce	100
2.4.2 Distribuce THC	104
2.4.3 Metabolismus THC	105
2.4.4 Exkrece (vyučování) kanabinoidů	107
2.5 Farmakodynamika kanabinoidů (<i>Alexandra Šulcová</i>)	108
Souhrn	114
Literatura	115
3 Užívání a uživatelé konopných drog	125
3.1 Modality konopných drog (<i>Roman Gabrhelík, Tomáš Zábranský, Michal Miovský</i>)	125
3.1.1 Marihuana	126

3.1.2	Hašiš	128
3.1.3	Konopný (hašišový) olej	130
3.1.4	Méně obvyklé formy konopných drog	131
3.2	Vzorce užívání konopných drog a parafernálie (<i>Roman Gabrhelík, Pavel Kubů, Michal Miovský, Tomáš Zábranský</i>)	132
3.2.1	Aplikace konopných drog inhalací	132
3.2.2	Aplikace konopných drog perorálně	134
3.2.3	Injekční aplikace konopných drog	135
3.2.4	Transdermální aplikace	135
3.2.5	Parafernálie konzumace konopí	135
3.3	Konopná drogová scéna a černý trh (<i>Michal Miovský, Jaroslav Šejvl</i>)	145
3.4	Uživatelé konopných drog (<i>Lenka Miovská, Jaroslav Vacek, Roman Gabrhelík</i>)	162
3.4.1	Typologie uživatelů konopných drog	163
3.4.2	Motivace k užívání konopných drog	164
3.4.3	Osobnostní charakteristiky uživatelů konopných drog	165
3.4.4	Osobnostní charakteristiky adolescentních uživatelů	167
3.5	Obraz užívání a uživatelů konopných drog v médiích (<i>Vojtěch Sivek, Lenka Miovská, Michal Miovský</i>)	169
3.6	Epidemiologie užívání konopných drog a s ním souvisejících fenoménů	182
3.6.1	Epidemiologie užívání konopných drog ve světě (<i>Tomáš Zábranský</i>)	183
3.6.2	Epidemiologie užívání konopných drog a s ním souvisejících fenoménů v České republice (<i>Lenka Miovská, Michal Miovský</i>)	192
3.6.3	Spotřeba a ekonomické aspekty spojené s černým trhem s konopnými drogami (<i>Jiří Vopravil</i>)	204
	Souhrn	211
	Literatura	212
4	Akutní intoxikace konopnými drogami	219
4.1	Behaviorální projevy akutní intoxikace (<i>Jaroslav Vacek</i>)	219
4.2	Prožitek akutní intoxikace (<i>Jaroslav Vacek</i>)	220
4.2.1	Historický přehled výzkumů prožitku akutní intoxikace	221
4.2.2	Faktory ovlivňující akutní intoxikace	225
4.2.3	Prožívání průběhu akutní intoxikace	232
4.2.4	Fenomenologie prožitku akutní intoxikace	234
4.2.5	Typologie konopných raušů	236
4.3	Lidská sexualita v kontextu akutní intoxikace konopnými drogami (<i>Tomáš Blaha</i>)	240
4.3.1	Kulturněantropologické studie	240
4.3.2	Studie zaměřené na účinky užití konopí	242
4.3.3	Biologicky orientované studie	244
4.3.4	Studie zaměřené na rizikovost sexuálního chování	245
4.4	Vybraná rizika spojená s akutní intoxikací	248

4.4.1	Akutní psychické komplikace po užití konopných drog: bad trip (<i>Jiří Dvořáček</i>)	250
4.4.2	Konopné drogy, řízení motorových vozidel a další rizikové činnosti (<i>František Vorel</i>).	258
4.4.3	Průkaz a stanovení kanabinoidů v biologickém materiálu (<i>František Vorel, Marie Dědičová</i>)	261
	Souhrn	264
	Literatura	264
5	Závislost na konopných drogách (<i>Jiří Dvořáček, Michal Miovský, Alexandra Šulcová</i>)	273
5.1	Neurobiologický model závislosti a konopné drogy	273
5.1.1	Obecný model neurobiologie závislosti	273
5.1.2	Neurobiologický model závislosti a konopné drogy.	276
5.2	Klinická a behaviorální úroveň pohledu na závislost	278
	Souhrn	286
	Literatura	286
6	Rizika vzniku afektivních a psychotických stavů v důsledku užívání konopných drog	293
6.1	Uživatelé konopných drog v kontextu žádostí o léčbu (<i>Lenka Miovská, Michal Miovský</i>)	293
6.1.1	Dotazníkové šetření v ČR	294
6.1.2	Studie provedená v ČR prostřednictvím kvalitativních metod.	295
6.2	Psychiatrická komorbidita u uživatelů konopných drog (<i>Michal Miovský, Lenka Miovská</i>)	298
6.3	Užívání konopných drog a problematika psychotických stavů a schizofrenie (<i>Jiří Horáček</i>)	300
6.3.1	Neurobiologický poklad potenciální role kanabinoidů v rozvoji psychóz	301
6.3.2	Způsobují konopné drogy specifický psychotický stav? Otevřená otázka „kanabisové psychózy“	304
6.3.3	Způsobuje užívání konopných drog schizofrenii?	307
6.3.4	Terapie psychóz spojených s užíváním konopných drog	310
6.4	Užívání konopných drog a afektivní poruchy (<i>Jiří Horáček</i>)	312
6.4.1	Neurobiologický efekt kanabinoidů jako podklad pro ovlivnění emotivity	313
6.4.2	Užívání konopných drog a rozvoj poruch nálady: kazuistická pozorování a studie v klinických populacích	313
6.4.3	Užívání konopných drog a rozvoj poruch nálady: populační studie	314
6.4.4	Užívání konopných drog v adolescenci a rozvoj deprese	315
6.4.5	Časová následnost rozvoje poruch nálady a užívání konopných drog	316
6.4.6	Terapie afektivních poruch spojených s užíváním konopných drog	317

6.5	Léčba vybraných psychiatrických komplikací u uživatelů konopných drog: kazuistiky (<i>Jiří Dvořáček, Michal Miovský</i>)	318
6.5.1	Ústavní odvykácí léčba	319
6.5.2	Ambulantní léčba	322
	Souhrn	325
	Literatura	327
7	Jiná zdravotní a psychosociální rizika spojená s užíváním konopných drog	335
7.1	Somatická rizika spojená s užíváním konopných drog (<i>Pavel Krmenčík</i>)	335
7.1.1	Toxicita	336
7.1.2	Vliv na plíce	336
7.1.3	Vliv na imunitní systém	340
7.1.4	Vliv na kardiovaskulární systém.	346
7.1.5	Reprodukční systém a těhotenství	347
7.1.6	Vliv na trávicí trakt	353
7.2	Vliv užívání konopných drog na kognitivní funkce (<i>Lenka Miovská, Michal Miovský, Alexandra Šulcová</i>)	354
7.2.1	Vliv konopných drog na mozek	354
7.2.2	Kognitivní deficity způsobené akutní intoxikací konopnými drogami	359
7.2.3	Kognitivní deficity po minimálně 24hodinové abstinenci.	359
7.2.4	Kognitivní deficity a řízení motorového vozidla	363
7.2.5	Metodologická omezení výzkumu kognitivních deficitů	364
7.3	Amotivační syndrom u uživatelů konopných drog (<i>Roman Gabrhelík</i>)	365
7.3.1	Definice a výzkum amotivačního syndromu	365
7.3.2	Epidemiologie amotivačního syndromu	369
7.3.3	Diagnostika a diferenciální diagnostika amotivačního syndromu	369
7.4	Teorie marihuany jako „vstupní drogy“ (<i>Tomáš Záborský</i>)	372
7.4.1	Současná diskuze o konopí jako „stejně nebezpečné droze jako heroin či pervitin“	372
7.4.2	Epidemiologické odbočky	375
7.4.3	Definice pojmu „teorie vstupní drogy“	379
7.4.4	Současné epidemiologické studie: faktor „náklonnosti k užívání nelegálních drog“ a studie užívání konopí a jiných drog u dvojčat.	383
7.4.5	Neurofarmakologický výzkum: mají dosavadní zvířecí studie zkřížené citlivosti význam pro teorii vstupní drogy?	389
7.4.6	Závěr teorie vstupní drogy.	392
	Souhrn	393
	Literatura	394

8	Současné perspektivy medicínského a hospodářského využití konopí	405
8.1	Využití látek z konopí v současné medicíně (<i>Tomáš Zábranský, Lumír O. Hanuš</i>)	406
8.1.1	Historie využívání konopí k léčbě	406
8.1.2	Oblasti možného léčebného využití konopných látek podle současné medicíny	407
8.1.3	Současné formy konopí využívané k terapii a autoterapii	416
8.1.4	Výhledy využití konopných látek a agonistů a antagonistů jejich receptorů v lékařství: současný základní výzkum	417
8.1.5	Politická diskuze o léčbě konopím	419
8.2	Možnosti hospodářského využití konopí (<i>Hana Gabrielová, Michal Ruman</i>)	421
8.2.1	Vlastnosti konopných surovin a hlavní oblasti jejich využití	422
8.2.2	Současná produkce konopí ve světě	427
	Souhrn	433
	Literatura	434
9	Konopné drogy v kontextu práva a drogové politiky	441
9.1	Vývoj právního postavení konopných drog v trestním právu (<i>Hana Gajdošíková</i>)	441
9.1.1	První mezinárodní úmluvy o drogách	442
9.1.2	Platné mezinárodní úmluvy o drogách (OSN)	442
9.1.3	Aktuální právní úprava o drogách v České republice	443
9.1.4	Návrh nové trestněprávní úpravy drogových deliktů v souvislosti s konopím	450
9.1.5	Drogové delikty ve správním právu	451
9.2	Postavení konopných drog v evropském právním systému (<i>Hana Gajdošíková</i>)	452
9.3	Trestná činnost spojená s konopnými drogami (<i>Hana Gajdošíková</i>)	454
9.3.1	Primární konopné drogové trestné činy (kazuistiky)	454
9.3.2	Sekundární konopné drogové trestné činy	456
9.4	Současný stav trestné činnosti spojené s konopnými drogami v České republice (<i>Hana Gajdošíková</i>)	457
9.5	Konopí a konopné drogy v kontextu drogové politiky (<i>Josef Radimecký</i>)	459
9.5.1	Huš, huš, huš	459
9.5.2	Vývoj vztahu lidstva k užívání konopných drog	461
9.5.3	Novodobá historie užívání konopných drog v USA	466
9.5.4	Marihuanové turbulence v české kotlině	468
9.5.5	Drogová politika a potíž definovat „problém drog“	470
9.5.6	Současné režimy kontroly zacházení s konopnými drogami ve světě	471
9.5.7	Závěr a souhrn poznatků k drogové politice a konopí	474
9.6	Cannabis sativa Holandica (<i>Augustina Barbora Ouštěcká-Neradová, Jindřich Mischa Nerad</i>)	476

9.6.1	Historický a zákonodárny kontext přístupu ke konopí v Nizozemsku	476
9.6.2	Zákon o omamných látkách z roku 1976	479
9.6.3	Historie holandského coffeeshopu	481
	Souhrn	497
	Literatura	497
	Zkratky	503
	Jmenný rejstřík	509
	Věcný rejstřík	513
	O autorech	525
	Seznam obrázků.	531

Úvodní slovo

Při pohledu na záplavu současné odborné literatury se zdá, že doba, kdy důležitá témata bývala důkladně monograficky zpracovávána, pominula. Vše se chrlí jaksi sériově, lhůty jsou krátké, výsledky pomíjivé. Než kniha vyjde, většinou je už zastaralá. Dílo, které držíte v ruce, je však svým zaměřením, rozsahem, zpracováním a způsobem uchopení tématu zcela mimořádné. Jeho předmětem je produkt ze snad nejjednodušší rostliny na Zemi, jehož historie se táhne dějinami po celá tisíciletí. Staří Číňané nazývali marihuanu „Osvoboditel od hříchů“, později „Poskytovatel radosti“. Indové mluví o „Nebeském vůdci“ a „Utěšiteli smutku“. Adiktologové a kriminalisté ji řadí mezi drogy v pejorativním smyslu a s neblahými důsledky. Módy, kultury a politické systémy přicházejí a odcházejí, marihuana trvá. Tematicky jde tedy o velmi trvalý objekt širokého zájmu, a to i politického. Navzdory tomu poznatky o její farmakologii, toxikologii a neurobiologických souvislostech přicházely v porovnání s rychlým tempem neurovědního výzkumu posledních dekád poměrně pomalu. Není ovšem bez zajímavosti, že se na nich významně podíleli čeští vědci, kteří jsou též členy kolektivu autorů knihy, kterou právě držíte v ruce a která toto věčné téma obrací ze všech stran: od historie přes farmakokinetiku až po epidemiologii a psychologický profil těch, kdož cannabis zneužívají. Probrány jsou také argumenty používané ve sporech o legalizaci či kriminalizaci, jakož i poměrně vzácné, leč zajímavé užití léčebné. Kniha vyčerpávajícím způsobem přináší jak základní údaje o indickém konopí a jeho produktech, tak nejnovější poznatky o vzniku závislosti na něm a o souvislostech užívání marihuany s rozvojem psychóz a některých dalších poruch. Její vydání je významným počinem, který zaplňuje stále citelnější mezeru na našem knižním trhu a pro všechny zájemce od mediků, chemiků, toxikologů až po psychology, právníky, politiky a laiky přináší cenné, daty podložené a od povrchních emocí oproštěné poznatky o tom, o čem jinak víceméně nezasvěceně slyšíme denně: o indickém konopí, marihuaně, hašiši a dalších kanabinoidech a o lidské psychologii.

prof. MUDr. Cyril Höschl, DrSc., FRCPsych.

Předmluva editora

Ačkoli bývá obvyklé psát předmluvu již s určitou mírou lehkosti a nadhledu, opak byl v případě této knihy pravdou. Je pro mě mnohem těžší se nyní po dokončení práce soustředěně posadit a napsat ji. Vědomí souvislosti a přesahů knihy i vášnivých emocí, které téma konopí po mnoho desítek let vyvolává, to vše samozřejmě vzbuzuje respekt a nutně je pro každého autora i editora zavazující. Pouze ignorant by mohl mít dojem, že na tomto místě není o čem mluvit a co reflektovat. Každému jen trochu zasvěčenému odborníkovi či vzdělanému laikovi je zřejmé, že se celý autorský kolektiv do jisté míry vydal na tenký led. Nikoli však proto, že by samotná naše odborná práce měla být zdrojem nějakých nestandardních rizik – odborný text může být napsán prostě kvalitně, nebo nekvalitně. Rizikem je zde však kontext, ve kterém bude výsledek naší práce čten, interpretován a hodnocen. Pro mnoho kolegů z jiných oborů je možná toto konstatování obtížně srozumitelné a vzdálené. Naprostá většina vědců totiž ve svých oborech neměla možnost přijít do přímé konfrontace se situací, kdy by například byl určitý výzkum realizován za zvláštních okolností, jako je výrazný politický, nestandardní ekonomický či mediální tlak. Těžko si proto dokáží představit a mnozí dokonce připustit, že existují odvětví vědy, ve kterých politika či průmyslové koncerty zásadním způsobem ovlivňují, co, kdo a jak zkoumá, a kde dokonce opakovaně dochází k různým typům cenzury nebo přímému nátlaku na vědce, aby upravili nebo dokonce nepublikovali výsledky své práce – nebo přímo falšovali svá data. Nehovořím přitom o ničem „tehdy a tam“, ale o situacích, které patří do současnosti a do zemí Evropské unie nebo Spojených států. Bezpočet dokladů o těchto tlacích je pro současnost i budoucnost mementem a jde jistě o situace, které do vědy nepatří, ale kterým se věda nemůže vyhnout. Vědci provádějí svůj výzkum za něčí prostředky, v konkrétní době a konkrétním sociálním a kulturně-historickém kontextu. Z něj se není možné vymanit a uzavřít do slonovinové věže. Je tak zřejmé, že pokud věda narušuje určitá tabu a vstupuje do citlivého světa emocí, předsudků, rituálů nebo různých neprůhledných ekonomických zájmů, pak musí počítat s tím, že cesta nebude jednoduchá.

Nebudu nijak zastírat, že je pro mě tento proces vzrušující a fascinující a činí mi obor adiktologie mnohem přitažlivější než jiné obory. Myslím, že mnoho mých kolegů to vnímá podobně, a možná je to jeden ze zdrojů obrovské dynamiky našeho oboru a jeho stále narůstajícího potenciálu. Kde jinde se ve vědě můžete v tak explicitní formě setkat s tím, že například vědeckými a jednoznačně doloženými důkazy popíšete, jaké intervence vedou k efektivní a rychlé redukci např. rizik šíření infekčních onemocnění u injekčních uživatelů drog, a po publikování výsledků a návrhu opatření se proti výzkumníkům a lékařům postaví národní vlády či komise různých „také odborníků“, kteří společným hlasem bez jakéhokoli vědeckého důkazu a na základě odborně zcela chybné argumentace odmítnou všechny výsledky a doporučení a prosadí jejich pravý opak. Zní to zvláštně? Ale to je např. realita v mnoha zemích na východ od Evropské unie s programy minimalizace rizik a mnoho paralel můžeme najít v moderní historii také přímo v Evropě. Kde jinde lze narazit na různé formy falšování výzkumných dat a skandály v podobě podplacených vědců publikujících zkreslené závěry na zakázku např. producentů tabákových výrobků?¹ Moderní adiktologie je na podobné rozpory bohatá a její nevšednost je právě v tom, jak si tento mladý vědní obor musí ob-

tízně razit vlastní cestu nejen díky svému mezioborovému charakteru (o kterém sice všichni rádi vždy hovoří, ale v praxi jej naplňuje jen zlomek badatelů), ale také díky tomu, že zasahuje velmi citlivé místo téměř každého z nás. Vždyť kolika lidí se netýká užívání alespoň občas některých léků pro tlumení bolesti (majících v mnoha případech významný závislostní potenciál) i bez doporučení lékaře, pití alkoholu, kouření tabáku, nadměrné pití čaje nebo kávy? Zde všude jsou obsaženy drogy a zde všude se setkáváme s něčím důležitým, co se zdaleka netýká pouze „těch ošklivých toxikomanů“ s jejich takzvané „nepochopitelnými osudy“. To vše se týká téměř každého z nás, kdo občas užijeme nějakou látku s cílem navodit si příjemný stav, vytvořit atmosféru, relaxovat, nebo se naopak povzbudit.

Snaha ovlivnit své prožívání a chování prostřednictvím těchto látek je stejně stará jako lidstvo samo. Děje se tak více či méně ritualizovaně a děje se tak dodnes a bude tomu tak i nadále, protože návykové látky nás doprovázejí na každém kroku a naše společnost jejich účinků využívá snad ve všech odvětvích, na která si lze vzpomenout. Neexistuje žádný moderní stát na světě, který by s drogami nějakým způsobem nezačal (tedy který by je nepoužíval) a který by je současně ale uměl efektivně regulovat. Slovo droga přitom nemá žádný pejorativní charakter – jeho synonymem je návyková látka. Všechny další významy již obsah termínu zanášejí a zkreslují – čehož jsme svědky nejen v českém, ale také v dalších jazycích. Není např. úsměvnějšího příkladu, než jaký nabízí samotný anglický jazyk se svými významy slova „drugs“, kde na jedné straně stojí „léky“ a na druhé „ilegální návykové látky“. Bohužel se stává, že i na odborných vědeckých konferencích někteří kolegové podlehnou vnější ideologizaci odborné diskuze a křečovitě obhajují např. to, že droga („drug“) přece znamená, že jde o nelegální návykovou látku (a není tedy v této logice možné za drogu označit nikotin nebo alkohol), a pak titíž kolegové vyrazí na nákup léků a např. ve Spojených státech si je jdou koupit do lékáren, kterým říkají „Drug Stores“. Je možné najít lepší příklad významových kotrmelců, jimž tu a tam podlehne i odborná obec? Tím se také dostávám až k jádru tématu.

Konopí a konopné drogy stály po dlouhý čas stranou zájmu a nejevily se být příliš zajímavé ani pro vědu, ani pro politiku. A přesto se nakonec staly symbolem. Poměrně velmi bohatým a mnohohrstevným symbolem. Význam, magie a moc tohoto symbolu byly v posledních dekádách 20. století posilovány snad ze všech stran a je zajímavé, proč se dnes tolik lidí podivuje, kolik pozornosti konopí na sebe váže. Spolutvůrci tohoto procesu se všichni stali aktéry – celá společnost. Každý přitom hledí vytěžit pro své zájmy patřičný kapitál. Odborníci publikující rozporuplné a často se vzájemně vylučující interpretace svých výzkumů a žádající další a další prostředky, policisté nesmyslně (avšak doposud většinou úspěšně) volající po dalším a dalším (kontraproduktivním) zpříšňování přístupu k uživatelům konopí a dávající si konopný list do svých nášivek apod., média vyhledávající záměrně a za každou cenu senzace a konflikty i v naprostých banalitách a nesmyslech, revoltující mládež, pro kterou dnes snad není lepšího symbolu odporu proti normám a establishmentu, a konečně nejrůznější komerční firmy využívající všeho předešlého k propagaci a prodeji svých výrobků (od

1 S velkým zaujetím jsem např. sledoval množství důkazů systematicky shromážděvaných profesorem Stantonem Glanzem (USA), který zdokumentoval velmi zajímavé a významné případy korupce a falšování vědeckých dat a upozornil tak editory odborných adiktologických časopisů na různá rizika spojená s publikováním článků z této oblasti (Glanz S. Why you should not publish any tobacco funded research. ISAJE Annual Conference 2005; September 22–24. San Francisco, USA).

triček a bot až po paradoxně „konkurenční drogu“ alkohol). I letný pohled na symboliku užívanou např. specializovanými policejními drogovými útvary po celém světě nenechává na pochybách, jaké kombinace a provedení jsou nejobvykleji zastoupeny a kombinovány (obr. 1) a jaké pozornosti ze strany policistů např. elitních jednotek je dopřáno právě listu (symbolu) konopí.

Obr. 1 Vybrané nášivky specializovaných policejních drogových útvarů

Zřejmě dnes v adiktologii neexistuje jiná skupina látek, která by vzbuzovala tolik kontroverzí a stala se přímo ztělesněním nepochopení, respektive zvláštního druhu iracionálního, ritualizovaného a často ostentativně deklarovaného postoje² západní společnosti k věcem, které jsou pro ni obtížně uchopitelné, poznatelné a které jsou jedním dechem opěvované³ a obdivované⁴ a druhým dechem zatracované⁵ a odmítané. Opakovaně jsem v minulosti dostával otázku, proč věnuji tolik času právě konopným a halucinogenním drogám. Odpověď je jednoduchá – právě tyto látky jsou symbolem nepochopení a iracionality přístupu k návykovým látkám a jejich uživatelům jako celku. Právě díky tomu představují obě uvedené skupiny látek téma, které je přitažlivé, plné

2 V tomto směru je zcela výstižná interpretace Thomase Szasze (Szasz T. Ceremoniální chemie. Olomouc: Votobia, 1996) identifikující základní obrysy jak této samotné ritualizace, respektive rituální perzekuce uživatelů návykových látek, tak také její pozadí a některé z motivů zasahujících hluboké vrstvy iracionální stránky fungování západní civilizace.

energie a dynamiky. Čím hloupější a více iracionální argumenty jsou s nimi spojeny, tím prostě více provokují k zamyšlení, co se to okolo nich ve společnosti dělo a děje, že tolik lidí z tolika profesí má potřebu se k těmto látkám a jejich uživatelům vyjadřovat právě takto atd. Je skutečně fascinující sledovat, jak např. v jiných oborech existuje poměrně ostrá disciplína, a neumím si představit, že by přijel např. kardiolog na sjezd stomatologů vysvětlit svým kolegům, jak mají ošetřit zubní kaz nebo nasadit korunku. V adiktologii není ničím až tak neobvyklým, když lidé z různých specializací komentují nálezy jiných oborů a pouští se do bohužel často zkrácených či dokonce bizarních a ničím nepodložených interpretací těchto nálezů bez zohlednění širšího kontextu a opatrnosti, k jaké nás vede právě mezioborová povaha fenoménu, s nimiž pracujeme. Ještě horší variantou pak je, když se lidé bez adekvátního vzdělání a praxe stávají „drogovými experty“ různých politických stran a uskupení a ovlivňují zásadním způsobem odborná témata. I tak vypadá současná drogová politika v praxi a často bychom mohli hovořit i o smutné karikatuře racionálního přístupu.

Zpracovat téma konopí, konopných drog a jejich uživatelů byla a je velká výzva. Když jsem před více než 4 lety začal skládat autorský kolektiv této knihy, uvědomil jsem si, jak těžká práce to bude. Bylo nutné sestavit tým lidí reprezentujících své obory a zabývajících se dlouhodobě tématem. Myslím, že autorský tým nakonec skutečně reprezentuje nejen oborové zastoupení, ale také tematické zastoupení. Prakticky všichni jeho členové jsou v této oblasti řadu let publikačně činní a mnozí zde dosáhli významných úspěchů také na mezinárodním poli. Každý z nich se svými kapitoly reprezentuje jednu část pohledu a současně každý respektuje celkový rámec a tedy fakt, že jeho obor představuje vždy jen díl znalostí a možných přístupů. Kniha se tak de facto stala jakousi kazuistikou mezioborového přístupu. Je konkrétní ukázkou důsledné aplikace mezioborového přístupu k danému tématu. Jako editor jsem proto od všech autorů vyžadoval respekt k tomuto stylu práce a dával někdy přednost didaktické stránce – právě proto, abych na této monografii mohl ukázat sílu, jakou mezioborový přístup má, a nabídnout tak širší odborné veřejnosti ukázkou jeho potenciálu pro uchopení i takto náročných a citlivých témat. V knize proto také existují např. místa, která se opakují, nicméně nejde o moji editorskou nedůslednost, ale o jediné možné řešení, jak ve zvolené struktuře ošetřit fakt, že pro různé obory mají různá témata odlišný význam, a nebylo možné dílčí kapitoly více provázat. Některá témata se proto vyskytují vícekrát v různém oborovém a tematickém kontextu, avšak vždy se záměrem, aby daná kapitola dávala čtenáři smysl sama o sobě. Předpokládám, že vzhledem k rozsahu a hloubce záběru to čtenáři spíše uvítají a usnadní jim to uchopit každou z nabízených perspektiv a lépe si je pak porovnávat a skládat. Pokud jsem totiž dotazován na to, čím je obor adiktologie nejvíce pro moderní společnost zajímavý a užitečný, mohu nabídnout praktický příklad své nejobvyklejší odpovědi: Protože integruje a propojuje dílčí

- 3 Každý milovník moravské folklorní hudby by jistě bez přípravy „z rukávu vysypal“ desítky, možná stovky krásných textů písní, jejichž ústředním motivem je víno, vinice, výroba či pití vína atd., a stejně tak je možné najít desítky původních moravských lidových písní a říkadel o konopí – namátkou např. „Rostó, rostó, rostó, konopě za cestó...“, „Andulka konopě močila, žabka jí do kapsy skočila...“, „Konopa, konopa, zelená konopa...“, říkadel („Anička konopí močila...“) atd.
- 4 Stačí sledovat několik vln nadšenců a obdivovatelů nejen samotného alkoholu, ale např. přírodních halucinogenních látek, kdy opakovaně v každé generační vlně vznikají nová a nová hnutí spojující s těmito látkami svůj životní styl, filozofii a kulturu.
- 5 Těžko bychom od konce čarodějnických procesů hledali většího „démona“, než jakým se staly některé návykové látky v očích společnosti.

(v tomto smyslu oborové) poznatky a vytváří pro ně společný interpretační rámec. Právě tím nám mj. umožňuje dotýkat se celospolečensky ožehavých témat, neboť významně redukuje riziko, že některý z důležitých aspektů opomeneme a zkreslíme tak výsledný obraz. Není možné navrhovat a realizovat efektivní preventivní a léčebná opatření, pokud nemáme úplné a spolehlivé informace.

Když jsem ihned v úvodu zmínil onen „tenký led“, na který se autorský tým rozhodl vydat, pak musím doplnit, že jako editor očekávám první reakce na knihu s jistými obavami a neklidem. Vedou mě k tomu četné zkušenosti na různých odborných fórech, kde jsem se někdy setkal s dosti překvapivými reakcemi. Ty mi vzaly jistotu, že provokace k serióznější odborné i veřejné diskuzi o konopí nemusí být vždy pochopena a přijata. Jedna z pro mě nejvíce nepřijemných zkušeností byla zároveň velmi poučná. Rozhodl jsem se pro kolegy pediatriy ozvláštnit přednášku o výsledcích recentních studií zabývajících se vlivem užívání konopných drog na kognitivní funkce historickým přehledem, jak se názor odborné veřejnosti na toto téma vyvíjel za posledních 100 let. Než jsem se stačil v přednášce propracovat k hlavnímu tématu, byl jsem přerušen, že přece „nemohu myslet vážně svoji obhajobu konopných drog“. Byl jsem tehdy zcela zaskočen tím, že samotný přehled historických faktů a událostí může vyvolat dojem obhajoby. Než jsem se stačil dostat k samotným výsledkům, již tato pasáž způsobila u většiny účastníků nálepku „obhajoby“. Dokonce ani bouřlivá následná diskuze mnoho nezměnila a s úžasem jsem sledoval svoji vlastní neschopnost efektivně diskuzi usměrnit. Přestože jsem přednáškou dokladoval, co vše konopí může u kognitivních funkcí způsobit a jaké důkazy o tom dnes díky moderním zobrazovacím metodám máme a že žádné užívání konopí není bez rizika, nepodařilo se mi vrátit k věcnému jádru. Měl jsem pocit hlubokého vzájemného nepochopení a uvědomil jsem si ještě více, že toto téma nerozděluje pouze laickou veřejnost, ale že toto téma štěpí i veřejnost odbornou. Bez ohledu na všechny další faktory je ústředním tématem nedostatek věcnosti, přesnosti a připravenosti ke kultivované diskuzi založené na vědeckých a klinických faktech. Tím také definitivně vykrytalizovaly dva cíle, které touto publikací sleduji.

Prvním cílem je podat čtenářům v ucelené formě souhrnný přehled současného výzkumu a praxe o konopných drogách a jejich uživatelích z mezioborové perspektivy. Snažil jsem se, aby každá kapitola poskytla nejen souhrn současných znalostí, ale aby čtenář viděl také historické souvislosti (bez kterých není možné některé fenomény interpretovat) a mohl sám posoudit některé zvláštnosti spojené s výzkumem v této oblasti. Na mysli mám např. rychle se měnící názory na některé z typů dopadů užívání konopí, množství studií, kdy jedna vyvrací druhou nebo kdy se zpětně ukáže, že někteří výzkumníci chybně interpretovali výsledky své práce atd. Moji kolegové s velkou disciplinovaností dodržovali citační pravidla a požadavky na přesnost práce. Každý si tak v případě pochybností může jednotlivá tvrzení a závěry ověřit z původních pramenů a udělat si sám obrázek. Podařilo se mi dosáhnout také dohody s vydavatelem (a jsem za tyto ústupky redakci zdravotnické literatury vděčen), že nebudeme redukovat počet citací. Důvodem je právě vysoká společenská citlivost tématu a moje snaha o maximální otevřenost vůči zdrojům, ze kterých jsme čerpali. Domnívám se, že všichni autoři pracovali velmi poctivě a odvedli obrovský kus práce. Každá kapitola prošla rukama všech členů týmu a nadprůměrný výkon odvedli také recenzenti. Přesto mohly některé nedostatky či nepřesnosti vzhledem k rozsahu textu uniknout. Budu proto rád, pokud budou na text reakce. Budu rád za diskuzi nad knihou a jsem připraven reagovat na kritické připomínky. Pokud budou věcné a povedou k dalšímu zpřesnění či korekci,

nemohu si přát nic jiného. Tím se současně dostávám ke druhému cíli knihy. Tím je vyvolat seriózní diskuzi o konopí jak u širší odborné veřejnosti, tak mezi vzdělanými laiky. Proto o kritiku knihy stojím a nevnímám ji jako něco dehonestujícího nebo urážlivého. Kvalitní kritická diskuze by pro mě byla znamením, že psát tuto knihu a strávit s ní téměř čtyři a půl roku života mělo smysl.

Pevně doufám, že kniha oba cíle naplní, a pokud ano, bude to největší odměna pro celý náš autorský tým, jemuž chci na tomto místě poděkovat za důvěru účastnit se tohoto projektu a investovat bezpočet hodin práce do studia a psaní. Poděkovat musím také všem našim kolegům korespondentům za pomoc při nekonečných rešerších a konzultování textu. Zapomenout nemohu také na všechny, kteří se podíleli na technické přípravě a zpracování knihy, aby dostala současnou podobu včetně zajímavé fotodokumentace a příloh.

V Tišnově 2. srpna 2008

Michal Miovský

Seznam autorů

Editor

doc. PhDr. Michal Miovský, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,
Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

Autoři

Mgr. Tomáš Blaha

Centrum odborných činností, Státní zdravotní ústav, Praha

Ing. Marie Dědičová

Soudnělékařské oddělení Nemocnice České Budějovice, a.s.

MUDr. Jiří Dvořáček

Psychiatrická léčebna Červený Dvůr

Mgr. Roman Gabrhelík, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,
Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

Bc. Hana Gabrielová

Konopa, občanské sdružení

Mgr. Hana Gajdošíková

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta, Centrum adiktologie
Psychiatrické kliniky, Právní poradna A.N.O.

doc. RNDr. Lumír Ondřej Hanuš, Dr.Sc., Dr.h.c.

Department of Medicinal Chemistry and Natural Products, Hebrew University,
Jerusalem

doc. MUDr. Jiří Horáček, Ph.D.

Psychiatrické centrum Praha

Univerzita Karlova v Praze, 3. lékařská fakulta, Centrum neuropsychiatrických studií

Mgr. Pavel Krmenčík

Veterinární a farmaceutická univerzita v Brně, Farmaceutická fakulta,
Ústav přírodních léčiv

MUDr. Pavel Kubů

Univerzita Karlova v Praze, 2. lékařská fakulta, Ústav lékařské informatiky

Mgr. Lenka Miovská

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,
Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

MUDr. Drs L. Augustina Barbora Ouštěcká-Neradová

Valerius klinik, Amsterdam, Nizozemsko

MUDr. Drs. Jindřich Mischa Nerad

Stichting Centrum '45, Oegstgeest, Nizozemsko

PhDr. Josef Radimecký, Ph.D., MSc.

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,
Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

Bc. Michal Ruman

Konopa, občanské sdružení

Mgr. Vojtěch Sivek

Salesiánské středisko mládeže v Plzni

Mgr. Jaroslav Šejvl

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,
Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

prof. MUDr. Alexandra Šulcová, CSc.

Masarykova univerzita Brno, Lékařská fakulta, Farmakologický ústav

Mgr. Jaroslav Vacek

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,
Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

Ing. Jiří Vopravil

Český statistický úřad, Praha

MUDr. František Vorel, CSc.

Soudnělékařské oddělení Nemocnice České Budějovice, a.s.

MUDr. Tomáš Zábranský, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze, 1. lékařská fakulta,
Centrum adiktologie Psychiatrické kliniky

1 Historie užívání konopí a konopných drog

Konopné drogy doprovázejí lidstvo od pradávna. Patřily k nejstarším užívaným látkám sloužícím k vyvolání změněných stavů vědomí a k léčebným účelům. Dnes není prakticky možné stanovit ani přibližné období, kdy přesně k tomu v minulosti došlo, z různých nálezů můžeme s jistotou pouze říci, že historie užívání konopí a konopných drog je stejně dlouhá jako historie užívání halucinogenních látek a že znalost jejich účinku byla rozšířena jak v Asii a Evropě, tak i v severní Africe. Zřejmě nejucelenější a odborně uznávanou knihu o historii konopí publikoval v roce 1980 Ernst L. Abel [1].

Kapitola zpracovávající základní historické souvislosti s rozšířením a znalostí účinků konopí je rozdělena do tří částí. První část představuje souhrn poznatků o užívání konopných drog v éře před vznikem písma, tedy v éře, kdy se o užívání konopí můžeme dozvědět častěji pouze z nepřímých důkazů a různých typů archeologických a kulturněantropologických rekonstrukcí účelu užívání různých předmětů, průběhu a účelu rituálů atd. Druhá kapitola zpracovává nejstarší písemné památky svědčící o využívání konopí a zahrnuje tak éru od vzniku prvních starověkých civilizací až po konec středověku a začátek novověku. Poslední kapitola pak obsahuje přehled důležitých historických událostí v moderních dějinách a soustřeďuje se přitom na dějiny 20. století právě z perspektivy významných mezníků vztahu lidské kultury a konopí.

1.1 Nejstarší doklady užívání konopí a konopných drog

Vzhledem k nemožnosti jednoznačně doložit užívání konopných drog a dalších psychoaktivních látek v období před vznikem písma je třeba zaměřit pozornost na fenomény, které jsou s nimi spjaty a jejichž studium může pomoci porozumět, jak a proč tyto látky byly či mohly být používány. Zejména u dvou fenoménů nacházíme tyto vazby natolik zřejmé a průkazné, že jim zde věnujeme více pozornosti. Jedná se o ritualizované chování doprovázené změněnými stavy vědomí charakteristické pro šamanismus a dále o analýzy zabývající se vznikem a raným vývojem umění ve všech jeho formách. Závěr podkapitoly pak bude patřit souhrnu základních poznatků o různých dalších typech důkazů užívání konopných drog.

1.1.1 Psychoaktivní látky a šamanské rituály

Poměrně velké pozornosti se v posledních desetiletích jak z hlediska odborné, tak populárně naučné literatury těší fenomén šamanizmu. S ním je mj. spojen také výzkum způsobů, jimiž lze navodit změněný stav vědomí. Renesance zájmu o tyto fenomény není náhodná a díky tomu také dochází ke stálému obohacování znalostí právě o vzájemné souvislosti mezi změněnými stavy vědomí v rámci šamanských rituálů a psychoaktivními látkami schopnými takový stav vyvolat a facilitovat. Moderní kulturně antropologický výzkum nám tak pomáhá odpovědět na otázky vztahující se k historii užívání konopí. Totiž právě moderní výzkum šamanizmu u přírodních národů naznačuje velmi důležité paralely zřetelně související s vývojem lidské kultury a významným vlivem, který na tento vývoj měly psychoaktivní látky.